

DSBcB031 – 2. hodina – kult Kybelé

V poslední hodině jsme si uvedli fungování eleusinských mystérií. Byl to prastarý mysterijní kult, který byl součástí řeckého národního náboženství po velmi dlouhou dobu. Nicméně v době hellénistické začal být zájem i o nové kulty z východu, povětšinou také mysterijní. Ne všechny tyto kulty byly přijímány vládnoucími elitami s nadšením, většinou kvůli orientálním prvkům, které byly řecké i římské povaze cizí. Než si probereme tyto další kulty, řekněme si něco o důvodech, proč byl o tyto kulty zájem.

U Řeků to souviselo s dobou Alexandra Makedonského, který poprvé sjednotil všechny Řeky do jednoho státu, často proti jejich vůli. Po jeho smrti se jeho stát rozdrobil do množství následovnických hellénistických států. Pod vlivem řecké filozofie začal vznikat zájem o univerzálního boha a lidé se začali zajímat o otázky posmrtného života. Začal upadat zájem o stávající národní polyteistický kult, ačkoliv se udržel až do konce antiky. V Římě to probíhalo podobně, ale později.

Základní informace o římském náboženství

Než budeme pokračovat kultem Kybelé, je myslím vhodné si uvést nejzákladnější informace o římském náboženství, protože od této chvíle se budeme postupně seznamovat s různými kulty, které si v Římě vydobily (nebo se o to alespoň snažily) určité postavení ve vztahu ke státnímu náboženství.

Římské náboženství nemá posvátnou knihu, jako má křesťanství Bibli nebo islám Korán. Římské náboženství se dá rozdělit na soukromý a veřejný kult. **Soukromý kult** označuje náboženství jednotlivců v rámci rodiny, kdy každý pater familias (otec a nejvyšší hlava rodiny) je veleknězem svého rodinného kultu. Zde se můžeme setkat s uctíváním Larů a Penátů – strážných a ochranných bůžků chránících rodinu a rodinný krb, dále s kultem zemřelých předků a případně nějakými božstvy té dané rodiny.

Veřejný kult zahrnuje veškeré náboženství v rámci obce. Jelikož římské náboženství vzniklo jako náboženství městského státu, každý občan má své místo ve veřejném kultu. Účelem římského veřejného kultu bylo správným a přesným vykonáváním obřadů zajistit stav zvaný *pax deorum* (mír s bohy).

Základní informace o římském náboženství

Pax deorum označovalo ideální stav, kdy správným dodržováním obřadů jsou římské bohové Římu nakloněni a projevují Římu svou přízeň tím, že zajišťují veřejný blahobyt. Opakem tohoto stavu byla *Ira deorum* neboli hněv bohů, který mohl být vyvolán např. zanedbáním nějakého obřadu či jiné povinnosti, chybně vykonaným obřadem či náboženským svátkem atp. Hněv bohů se projevoval většinou nějakou veřejnou pohromou – přírodní katastrofy, špatná věštná znamení, epidemie, porážky v bitvách. Aby bylo znovu dosaženo onoho *pax deorum*, muselo být přijato nějaké očistné nápravné opatření.

Tím se dostáváme k organizační struktuře římského náboženství. V Římě vznikla řada různých kněžských kolegií, která dohromady zajišťovala správné fungování celého státního kultu. Z těch hlavních kolegií stačí uvést kolegia pontifiků, augurů a *viri sacris faciundis*. V době královské byl hlavou římského náboženství král. V době republiky převzal náboženské povinnosti krále nově vytvořený kněz titulovaný jako *rex sacrorum* – král obětník. Nebyl již ale hlavním představitelem státního kultu. Tuto pozici převzal představený kolegia pontifiků – *pontifex maximus*.

Základní informace o římském náboženství

Kolegium pontifiků (od lat. Pontifex – stavitel mostů (mezi světem lidí a světem bohů)) mělo na starost dohled nad správným vykonáváním obřadů a pravidelným konání různých náboženských svátků a slavností. Pontifex maximus byl veleknězem římského náboženství. Předsedal kolegiu pontifiků, měl na starost dohled nad kalendářem (vkládání interkalačních měsíců), byl ve funkci pater familias vůči kolegiu vestinných panen, atd. Pontifikové byli obvykle senátoři nebo potomci senátorských rodin.

Augurové byli státní „věštcí“, kteří měli zjišťovat souhlas či nesouhlas bohů s určitým záměrem prostřednictvím sledování věštných znamení z oblohy, z letu ptáků atp. Augurové měli mnohé pravomoci i povinnosti, velice důležité kolegium. Opět především senátoři nebo potomci senátorů – ne náboženští odborníci.

Viri sacris faciundis přesněji po dobu své existence postupně decemviri, quindecimviri atd. podle počtu členů bylo kolegium, které mělo na starost v případě krize nahlédnout do sibylských věštných knih a najít správné řešení dané krize.

Základní informace o římském náboženství

Z dalších kolegií a kněžstev následují flaminové neboli kněží zápalné oběti, kteří byli zasvěceni jednotlivým určitým bohům. Vysocí flaminové byli tři, *flamen Dialis* (obětník Jovův), *flamen Martialis* (obětník Martův) a *flamen Quirinalis* (obětník Quirina, zbožštěného Romula). Existovalo pak asi dvanáct nižších flaminů, u kterých se nám jen zachovala některá jména.

Dále byla kolegia epulonů (kněží, kteří měli na starost zajišťování a přípravu náboženských slavností a hostin), salíů (kněží Marta a Quirina, kteří při jistém náboženském svátku tančili s posvátnými štíty (originál + 11 kopií), luperků (kněží, kteří během svátku Lupercalií v únoru běhali po městě v kozlích kůžích a koženými důtkami očištěně šlehali lidi kolem sebe), fetiálů (kněží, kteří měli v nejstarších dobách na starost rituální vyhlášení války, uzavírání a dodržování státních smluv) atd.

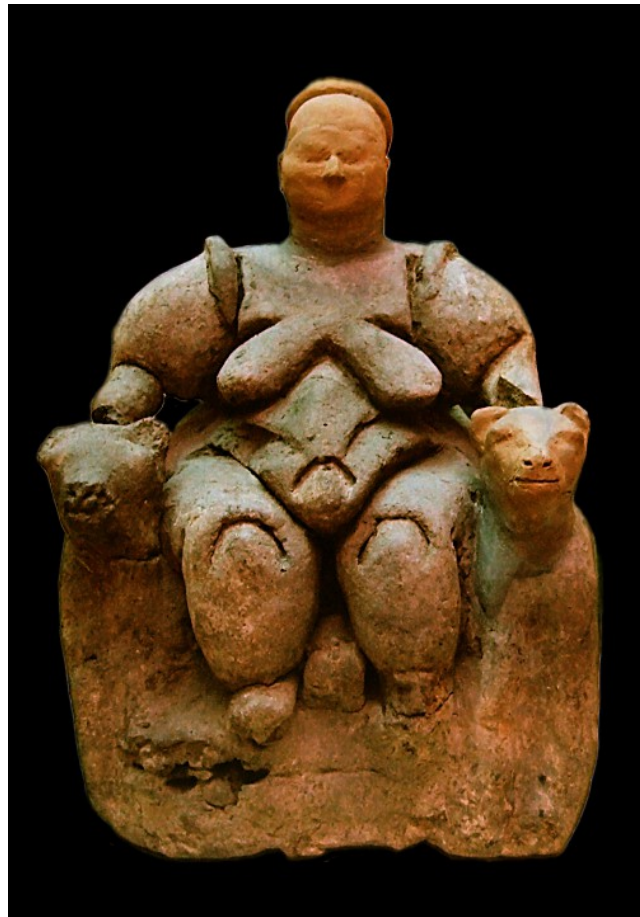
DSBcB031 – 2. hodina – kult Kybelé

Co se týče přijetí kultu Kybelé v Římě, během druhé punské války Řím zažil mnohé porážky Kartaginci a situace pro Řím nevyhlížela příliš nadějně. Senát nařídil decemvirům (*decemviri sacris faciundis*), aby nahlédli do knih sibylliných proroctví, jestli tam není nějaké východisko a naděje na vítězství. Decemvirové našli proroctví, které Římanům kázalo přijmout z Anatolie kult bohyně Kybelé. Na základě tohoto proroctví Řím přijal tento orientální kult, do Říma byl dopraven tento kult s jeho kněžími a s posvátným černým kamenem, který reprezentoval bohyni Kybelé. Bohyni byl zaslíben a během několika let postaven chrám na Palatinu. To byl první orientální kult přijatý v Římě, i když s jistými výhradami.

Další vliv na oslabování původního státního kultu mělo šíření řecké filozofie do Říma během 2. století př. n. l. Když se po roce 146 př. n. l. stalo Řecko římskou provincií, tento vliv jenom sílil a i v Římě, obzvláště během krize římské republiky, rostl zájem o nové kultury, nesmrtelnost duše a posmrtný život. Postupně se do Říma šíří další kultury z východu, případně vznikají jejich romanizované podoby. Zároveň se později v římské říši šíří nové náboženství, křesťanství.

Původ kultu Kybelé

Kult bohyně Kybelé pochází z Anatólie v Malé Asii. Neexistuje žádný pramen, který by přímo dokládal původní podobu fryžského kultu. Za možného předchůdce kultu bývají považovány sošky prapůvodní přírodní bohyně Matky nalezené v lokalitách Çatalhöyük a Hacilar v dnešním Turecku pocházejících přibližně ze 7. či 6. tisíciletí př. n. l.

Původ kultu Kybelé

Kult bohyně Kybelé je doložen až v průběhu 1. tisíciletí př. n. l. Původně byla nazývána jen jako Matar (fryžsky „Matka“). Je doložen i nápis s textem *Matar Kubileya* z 6. stol. př. n. l. nalezený ve fryžské skalní svatyni. Kybelé reprezentovala divokou nespoutanou sílu přírody, byla spojována s divokými zvířaty. V centru jejího kultu v maloasijském městě Pessinús byla bohyně reprezentována černým kamenem, který na přelomu 3. a 2. století př. n. l. přešel i s kultem do Říma. Kult Kybelé je nám znám hlavně ve své helénizované a romanizované podobě. Od 6. století př. n. l. je doloženo rozšíření kultu do řeckých městských států v Malé Asii. Bohyni Řekové nazývali původně Méter (Matka), později Κυβέλη (Kybelé). O něco později se dále šíří do pevninského Řecka a do řeckých kolonií na západě.

Řecký kult Kybelé

V Řecku byla bohyně Kybelé brzy připodobněna k bohyním jako Gaia (bohyně Země), Rhea (matka všech bohů) a Démétér (jako bohyně matka, hledající unesenou dceru, zároveň matka-živitelka, dárkyně obilí). Zároveň byla označována jako Ἡ Πότνια Θηρῶν (*Potnia Therón*, vládkyně divokých zvířat), kterou na některých vyobrazeních provázeli lvi. Dále byla uctívána jako ochránkyně měst, na řeckých a římských sochách proto někdy mívá na hlavě tzv. *coronu muralis*, věnec v podobě městských hradeb. V jejím kultu se spojovaly náboženské tradice minojsko-mykénské s tradicemi původně fryžskými. S jejím kultem do Řecka přišli i její kastrovaní kněží, kteří navíc byli žebraví. I přes pořečtěnou podobu si tedy Kybelé udržela svůj orientální původ a byla v Řecku přijímána s jistou ambivalencí.

Kult Kybelé měl některé prvky podobné s kultem Dionýsa. Kybelé i Dionýsos byli někdy zobrazováni na voze taženém exotickými kočkovitými šelmami – Kybelin vůz táhli lvi, Dionýsův tygři.

Již v Řecku byl s Kybelé spojován mladík Attis, pravděpodobně přidaný ke kultu Řeky nicméně v souladu s původní povahou bohyně. I ten přešel s Kybeliným kultem do Říma.

Řecký kult Kybelé

Raná řecká vyobrazení Kybelé jsou menší votivní obrazy reprezentující její do skály tesané obrazy ve fryžských horách. Kybelé zde sedí uvnitř chrámového průčelí nazývaným *naiskos*, který měl reprezentovat její chrám. Na hlavě má tzv. *polos*, vysokou válcovitou čepici, je oděna již po řeckém vzoru do dlouhého chitónu. Někdy bývala vyobrazována i se lví.

Řecký kult Kybelé

Řecký kult Kybelé

Římský kult Kybelé

Kult Kybelé byl oficiálně přijat do Říma na přelomu 3. a 2. století př. n. l. během druhé punské války. Přijetí Kybelina kultu v Římě popisují Livius (Liv. 29, 10-14) a Ovidius (Ov. *Fast.* 4, 247-272). Ke konci punské války, po četných porážkách Římanů Hannibalem, byla podle Livia v Itálii hlášena mnohá špatná znamení včetně opakovaného meteorického deště. Podle obvyklého úzu nahlédli *decemviri sacris faciundis* do knih Sibylliných proroctví a našli proroctví, že až bude Řím několikrát poražen v bitvách v Itálii od strašného nepřítele, vítězství mu zaručí jedině přijetí kultu Velké Matky z Pessinúntu (Kybelé). Ovidius tuto věštbu vyjadřuje následujícím dvouverším (Ov. *Fast.* 4, 259-60):

*"mater abest: matrem iubeo, Romane, requiras.
cum veniet, casta est accipienda manu."*

*„Matka tu chybí. Tu matku já káži ti, Římane najít;
přijde-li, čistou rukou musí být přijata zde!“*

Římský kult Kybelé

Podle Livia tuto věštbu potvrdilo i římské poselstvo vyslané do věštírny v Olympii. Řím má přijmout kult bohyně Kybelé, známé v Římě jako Magna Mater (velká matka) případně jako *Magna Mater deorum Idaea* (z řec. *Meter Theon Idaia*; velká matka bohů z hory Idy). Kult Kybelé s jejím centrem v Pessinúntu spadal pod Pergamské království, spojence Říma. V Pergamonu i v Pessinúntu vyhověli římské žádosti, jak líčí Ovidius na přímou přímluvu bohyně, která měla promluvit ve svatyni v Pessinúntu. Bohyně měla přikázat svůj přechod do Říma. Jak líčí Ovidius i Livius, byl do Říma lodí vyslán černý kámen, který fyzicky reprezentoval bohyni. Za Římány ji měl v Ostii převzít nejlepší z římských mužů a do Města ji pak následně měla vnést nejčistší z Římanek.

K přijetí nového kultu byl vybrán z mužů mladý Publius Cornelius Scipio Nasica, z žen byla vybrána Claudia Quinta, panna údajně nevalné pověsti, která přesto prokázala svou čistotu a vtáhla Kybelé do Říma. Kybelé měla z Ostie do Říma doplout po Tiberu na své lodi, která však měla uvíznout na vyschlém místě. Claudia měla s pomocí bohyně prokázat svou čistotu tím, že ji bohyně nechala její loď na laně vyprostit a dotáhnout do Říma.

*Veškerý jezdecký stav a vážný senát i s lidem
k ústí etruské řeky vyšli té bohyni vstříc.
Zároveň kráčejí matky i jejich dcery i snachy,
s nimi i panny, jež dbají o Vestin posvátný krb.
Muži táhnouce lano již znavují paže tou dřinou,
stěží však proti proudu s hostem se posouvá lod'.
Zem byla dlouho suchá a rostliny spálilo vedro,
v mělčinách plných bahna pevně jim uvázl člun.
Každý se připojí k dílu a snaží se nad svoje síly,
pomáhá statečným rukám pokřikem hlasným, seč je.
Lod' se však nehne a sedí jak ostrov uprostřed moře,
stojí a chvějí se muži, strnulí zázrakem tím.*

Ov. Fast. 4, 293-348

*Byla tam Klaudia Kvinta, jež pochází z Klausova rodu,
stejně vznešená tvář, jako byl vznešený rod.*

*Byla sic panna, však nevěřil nikdo. Jí škodila hříšná
pověst, neprávem byl dívce té vytýkán hřích.*

*Škodil jí úpravný šat, i často že měnila účes,
vůči mrzutým starcům hbitého jazyka dar.*

*Cti své vědoma jsouc, té pověsti lživé se smála:
avšak ve vinu druhých každý z nás uvěří rád.*

*Z řady všech počestných matek když vystoupla potom ta dívka,
rukama čisté vody nabrala z tiberských vln,*

*tříkrát si pokropí hlavu, dlaň tříkrát k nebesům vztáhne
(myslil, kdo na ni se díval, rozum že nemůže mít),*

*zbožně si klekne na zem, zrak na sochu bohyně upře,
s vlasy, jež spuštěné má, takto pak pronese k ní:*

*„Přijmi mě, bohyně vlídná, ty plodná rodičko bohů,
za jisté podmínky skloň k horoucí prosbě mé sluch:
Nejsem prý cudná. Když ty mě odsoudíš, přiznám, že právem.
Bohyní odsouzena odpykám smrtí svůj trest.
Jestli však bez viny jsem, dej záruku života mého,
za mou pravici čistou, bohyně čistá, rač jít!“
Řekla a lodní lano jen s nevelkou námahou táhne.
Vylíčím zázrak, však též jeviště dosvědčí jej:
bohyně hne se, jde za ní a pro dívku svědčí, jdouc za ní.
Velikou radost hlásá jáсот, jenž dosahá hvězd.
Přijdou až k ohybu řeky – ten palácem Tibera zvali
staří – a odtud dál nalevo směřuje tok.
Nastala noc. - I přiváží lano již ke kmeni dubu,
ulehnou k libému spánku, pokrmu poživše dřív.*

*Nastal již den. Hned odváží lano zas od kmene dubu,
napřed však přistaví krb, kadidlo nasypou naň.*

*Před lodí věnčenou květy pak zabijí jalůvku v oběť
bezvadnou, neznalou pluhu, s kterou se nepáříl býk.*

*Místo je, kde se vlévá proud kvapného Almóna v Tiber,
tam kde v mohutném proudu přichází o jméno své,
tam pak šedivý kněz, jsa oděn v nachovém rouše,
sochu i náčiní svaté ve vodách Almónu myl.*

*Do křiku dají se druzi a flétna šíleně píská,
zženštilá pravice jejich do bubnů tluče v ten ryk.*

*V čele Klaudia kráčí a lid ji provází přízní,
přec jen ji svědectvím Rhey za cudnou dívku má lid.*

*Na voze bohyně socha je vezena Kapénskou bránou,
čerstvé květy se sypou na bílé spřežení krav.*

*Násika bohyni přijal, však nezůstal původcem chrámu:
nyní jím Augustus jest, dříve jím Metellus byl.*

Římský kult Kybelé

Tak dorazil kult Kybelé, velké matky bohů, do Říma. Podle Livia byl černý kámen z Pessinúntu, který později tvořil obličej sochy bohyně v jejím chrámu v Římě, vnesen zatím průvodem do chrámu bohyně Vítězství na Palatin, aby tam vyčkala postavení a zasvěcení svého vlastního chrámu. Příchod Kybelé do Říma je tradičně datován do roku 204 př. n. l., následujícího roku měl být bohyni přislíben vlastní chrám. Od roku 194/3 př. n. l. se měly konat poprvé hry na její počest, zvané Megalesie, Megalensie nebo *Ludi Megalenses*. Hry se začaly konat každoročně od roku 191 př. n. l., kdy Marcus Iunius Brutus dokončil a zasvětil chrám Velké Matky na Palatinu. Během těchto her bylo zvykem pořádat pro lid divadelní hry, které se v republikánském Římě konaly v provizorních dřevěných divadlech, na Circu Maximu nebo během Megalesií na schodišti před chrámem Velké Matky na Palatinu. Podle Ovidiova kalendáře tyto svátky probíhaly v době mezi 4. a 10. dubnem (den, kdy Kybelé dorazila do Říma a den, kdy jí byl zasvěcen chrám na Palatinu). Chrám Velké Matky stál v Římě a plnil svůj účel až do doby císaře Theodosia I.

Megalésie – Ludi Megalenses

(Ov. Fast. 4, 179-188):

*Tříkrát až nebeská klenba kol věčné se otočí osy,
tříkrát až zapřáhne koně, tříkrát až odváže Sól,
tehdy píšťala fryžská již rohem zahnutým zazní,
slavnosti ídské Matky budou se konat v ten den.
Kleštěnci v průvodu půjdou a budou v bubínky tlouci,
o kov se odrazí kov, ozve se hřmotivý třesk.
Sedíc na měkké šiji ta bohyně nesena bude
v průvodu středem ulic, výskot a jásání kol.
Jeviště zní, již volají hry. Jen, Římané, hledte,
nechať náměstí hlučné zanechá různic a pří.*

Římský kult Kybelé

10. dubna, kdy hry vrcholily a končily, se konal průvod s podobiznou Velké Matky z Palatinu na Circus Maximus, kde se konaly závody koňských spřežení. Nicméně tyto svátky se konaly čistě po římském způsobu, jak dokládá Dionysios z Halikarnassu (2, 19). Veřejné oběti Velké Matce konali prétoři, stejně tak i zaštiťovaly veřejné slavnosti a hry na její počest. Vše podle římských způsobů. Kněží a kněžky Kybelé byli Frygové a oni nesli v průvodu městem podobiznu bohyně a žebrali. Z rozhodnutí senátu nesměl žádný římský občan jít v průvodu Velké Matky, ani se účastnit jejich mystérií či uctívat bohyni podle fryžských způsobů a obřadů.

Attis a Kybelé

Součástí Kybelina kultu byl i mladík Attis, vystupující v různých verzích mýtu, který pak vystupuje jako božský partner Kybelé, nicméně v podřízeném postavení.

Mýtus o Attidovi a Kybelé se nám zachoval v několika verzích od několika autorů (Ovidius, *Fast.* 4. 221-246; Pausaniás, 7, 17; Diodorus Siculus 3, 58-59; Servius, komentář k *Aeneidě*, 9, 115). Přečteme si Ovidiovu a Pausániovu verzi.

Ov. Fast. 4. 221-246

*„Ve hvozdech fryžský Attis, ten jinoch nevšední krásy,
bohyni s korunou z věží přečistou láskou svou jal.
Toho si zachovat chtěla, měl strážcem jejích být chrámů,
proto mu Kybelé řekla: „Zůstaň mi panicem vždy!“
Přislíbil splnit ten příkaz. „A lžu-li snad,“ doložil Attis,
láska, kterou bych zklamal, poslední slastí mi bud!“
Zklame a s říční vílou již přestal býti, čím býval.
Zato si žádá proň trest zrazené bohyně hněv.
Bohyně podťala ranou strom v lese, s nímž žila ta víla;
zahyne hned, neb osud její byl se stromem spjat.
Zešílí Attis a mysle, že ložnice střecha naň padá,
prchá a v útěku míří k vrcholům dindymských hor.*

Ov. *Fast.* 4. 221-246

„Pochodně pryč!“ hned volá a hned zas: „Zadržte biče!“

Věří, že bohyně pomsty v patách co chvíli mu jsou.

Také o ostrou skálu ten jinoch si rozdrásal tělo,

přitom v špinavém prachu vlácel svůj předlouhý vlas.

„Zasloužím to, jsem vinen, trest za vinu krví svou splácím!“

volá, „ať zahyne úd, který mi na škodu byl!“

„Ach, ať zahyne,“ děl, a zbaví se břemene slabin -

naráz mu nezbylo nic, čím by se označil muž.

Šílenství toto se příkladem stalo, teď zženštilí kněží,

nechavše vlasy vlát, klestí si zhrzený úd.“

Pausanias, 7, 17

„Zeus prý vypustil ve spánku semeno na zemi a po nějakém čase z něho vyšel daimón s obojím pohlavním údem, mužským i ženským. Dávají mu jméno Agdistis. Bohové, děsíce se Agdistidy, uťali jí mužské pohlaví. Když pak mandlový keř, který z něho vyrostl, měl zralý plod, posbírala prý jej dcera říčního boha Sangaria. Jakmile si uložila plod do klína, zmizel, ale ona sama otěhotněla. Po porodu odložila děcko a to vyživila koza. Když pak vyrostlo, bylo krásnější, než může být člověk, a tehdy se do něho zamilovala Agdistis. Vyspělého Attu poslali příbuzní do Pessinúntu, aby se oženil s dcerou královou. Zpívala se svatební píseň, když tu se zjeví Agdistis; Attés si v šílenství uťal pohlavní úd a totéž učinil i ten, kdo mu dával dceru. Agdistidu zatím pojala lítost nad tím, co Attovi způsobila, a dosáhla od Dia toho, že Attovo tělo nikdy ani neshnije ani se nerozplyne. To je nejznámější báje o Attovi.“

Attis

Attis

Attis (neplést s Mithrou)

Attis a Kybelini kněží

Attis byl v Římě přijat do pantheonu bohů až císařem Claudiem, který jej podřídil kontrole *quindecimvirů sacris faciundis*. Attis byl v té době již několik století ve Frygii, v Řecku i v Římě vzorem pro fryžské kněží, kteří následovali jeho příkladu a ve službě bohyni se mrzачili. Tito eunuští kněží se nazývali v Římě *Galli*. Do doby císaře Claudia nesměli římsští občané podstoupit kastraci a stát se těmito kněžími. Domitianus znovu zavedl zákaz kastrace (*eviratio*) všem římským občanům. Proto tedy se v drtivé většině jednalo o cizince (většinou Frygy) nebo otroky.

Je otázkou, kdy přesně do Říma dorazili tito cizí kněží. Nicméně se předpokládá, že dorazili zároveň s bohyní a jejím kamenem. Je zajímavý rozpor, že v literárních pramenech příchod bohyně do Říma je masově vítán, nicméně o pár let později je kult i s obřady omezen rozhodnutím senátu. Jaime Alvar ve své knize *Romanising Oriental Gods* je zastáncem názoru, že ke přijetí kultu vedl senát obrovský tlak lidu, který věřil, že přijetí tohoto kultu zajistí vítězství nad Hannibalem. Senát tedy rozhodl o přijetí kultu, nicméně se později rozhodl orientální kult omezit jeho podřízením římským obřadním způsobům a zapovězením přímé účasti všem římským občanům, kterým tak vnutili roli pouhých diváků.

Attis a Kybelini kněží

Je také otázkou do jaké míry byla u těchto kněží kastrace prováděna. Alvar vylučuje totální ablaci, neboli úplné odseknutí mužských pohlavních orgánů, jelikož téměř vždy by byla důsledkem smrt. Dochází tedy k závěru, že se muselo jednat o odstranění varlat a šourku.

Tito Galli po provedení onoho aktu, který odstranil jejich mužství, oblékali ženské šaty, nechávali si narůst dlouhé vlasy a celkově se měli chovat zženštile. Tato zženštilost samozřejmě byla cílem mnoha posměšků a literárních žertů, například v četných Martialových epigramech (např. *Mart.* 3, 24).

Attis a Kybelini kněží

Tito Galli nicméně hráli pro Řím poměrně důležitou roli. Římané po porážce Hannibala nemohli vypovědět kult Kybelé zpátky odkud přišla, protože se jednalo o druh posvátného závazku, které byly v Římě běžné. Římané přijali Kybelé, protože jim měla zajistit porážku Punů a Hannibala. Hannibal a Punové byli poraženi, takže Kybelé splnila požadavek Římanů. Kult Kybelé tedy musel setrvat v Římě. Nicméně Kybelinu ochranu Římu zajišťovali její kněží, cizinci, kteří dobrovolně přijali zasvěcení bohyni sebekastrací. Svou obětí zajišťovali ochranu Římu aniž by tento strašlivý akt musel podstoupit nějaký Říman. Tato oběť byla o to větší, že je automaticky vyřazovala ze společnosti slušných mužů a stáli tak na samém okraji římské společnosti.

Ohledně etymologie označení *gallus* (pl. galli) pro kybeliny kněze se stále vedou spory. Nicméně nejpravděpodobnější je, že dostali jméno podle anatolské říčky Gallus, která měla po napití způsobovat šílenství. Představený těchto kněží měl titul *archigallus*, popřípadě i *Attis populi Romani*. Oba tituly dokládá nápis CIL VI 02183.

Attis a Kybelé

Přes to všechno si kult Kybelé vydobyl v Římském státním náboženství svou pevnou pozici. V době císařské byly postupně zřízeny březnové svátky na počest Kybelé a Attida, které se konaly v druhé polovině měsíce, v době kolem březnové rovnodennosti. Spolu s těmito svátky byla založena také dvě kněžská kolegia, která zajišťovala obřady týkající se Attidova kultu a omezená míra účasti byla povolena i občanům a propuštěncům. Jednalo se o kolegia, z nichž každé mělo svou specifickou rituální úlohu. Kolegia Kannofořů (*Cannophores* – nosiči rákosu) a Dendrofořů (*Dendrophores* – nosiči stromu). S těmito kolegií byly spojeny určité březnové obřady.

15. března, o březnových idách, se konal svátek zvaný *Canna intrat* – „přichází rákos“, svátek, který měl oslavit narození Attida a jeho nalezení v rákosí fryžské řeky Sangarios buď pastýři ovcí nebo Kybelé samotnou. Povinností Kannofořů bylo nasbírání a nesení rákosu.

22. března se konal svátek *Arbor intrat* – „přichází strom“, připomínka Attidovy smrti pod smrskem. Kněz pokácel v posvátném háji strom a dendrofořové jej donesli do chrámu Kybelé na Kapitolu, kde byl strom vystaven místo mrtvého těla Attida.

Attis a Kybelé

Březnové svátky pokračovaly 23. března během starého svátku čištění polnic (*tubilustrium*), svátku Marta a Bellony. V tento den dendroforové vnesli strom představující Attida do Kybelina chrámu.

Další svátek byl 24. března, který byl nazýván „den krve“ – *dies sanguinis* nebo také *sanguem*. V tento den mělo vrcholit třídenní truchlení za Attida a jeho kněží a věřící se měli bičovat do krve, dokud jejich krev netekla na oltář a strom, představující Attidovo tělo. Někteří v tento den na sobě prováděli kastraci a stávali se novými *galli*.

25. března se podle římského kalendáře slavila březnová rovnodennost a svátek zvaný Hilaria, „veselí“, oslavující znovuzrození Attida.

26. březen byl označený *requietio* – den odpočinku.

27. března byl svátek *lavatio*, mytí posvátných nástrojů. Tento svátek zmiňuje již Ovidius, který zmiňuje průvod v čele s knězem, který jde umýt nástroje k přítoku říčky Almo do Tiberu. Tato verze je považována za Augustovo novum, jelikož u chrámu na Palatinu byl nalezen tufový bazének, který k účelu mytí těchto předmětů patrně sloužil v době republiky.

Attis a Kybelé

28. března končila celá sekvence březnových svátků svátkem *Initium Caiani*, kdy se předpokládá, že se měly konat iniciace do mystérií Velké Matky a Attida v Gaianu, poblíž fryžské svatyně na Vatikánském pahorku.

Tento cyklus březnových svátků je doložen pouze ve Filokalově kalendáři z roku 354 n. l. Jednotlivé svátky pravděpodobně vznikaly postupně během doby císařské.

Taurobolium a criobolium

Tento kult měl také dva speciální druhy zvířecí oběti, které se v Římě konaly od 2. stol. n. l. Jednalo se o *taurobolium* (oběť býka) a *criobolium* (oběť berana). Oba názvy pro formu oběti užívaných od 2. stol. n. l. pouze u Kybelina kultu jsou doloženy četnými dedikačními a votivními nápisy na různých oltářích, které měly k těmto obětem sloužit.

Taurobolium ve spojitosti s kultem Velké Matky zavedl císař Antoninus Pius při příležitosti jeho 20. výročí vlády. Mělo se jednat o oběť býka, jehož maso bylo rozděleno a jehož byčí varlata byla věnována na oltář určený pro taurobolium v Lugdunu.

V Itálii a západních provinciích (Africe, Galiích, Hispániích) až do konce 3. stol. n. l. také probíhala veřejná taurobolia žádající bohyni o přízeň k císaři.

O podobě taurobolia je také zanechán poměrně drastický popis křesťanského básníka Prudentia v jeho díle *Peristephanon*. Nicméně zatím nebylo prokázáno, že by tento popis byl pravdivý a že by taurobolium probíhalo tak, že by byl býk obětován takovým způsobem, že jeho krev zhora z kropila toho, kdo dal býka obětovat.

Epigrafické památky

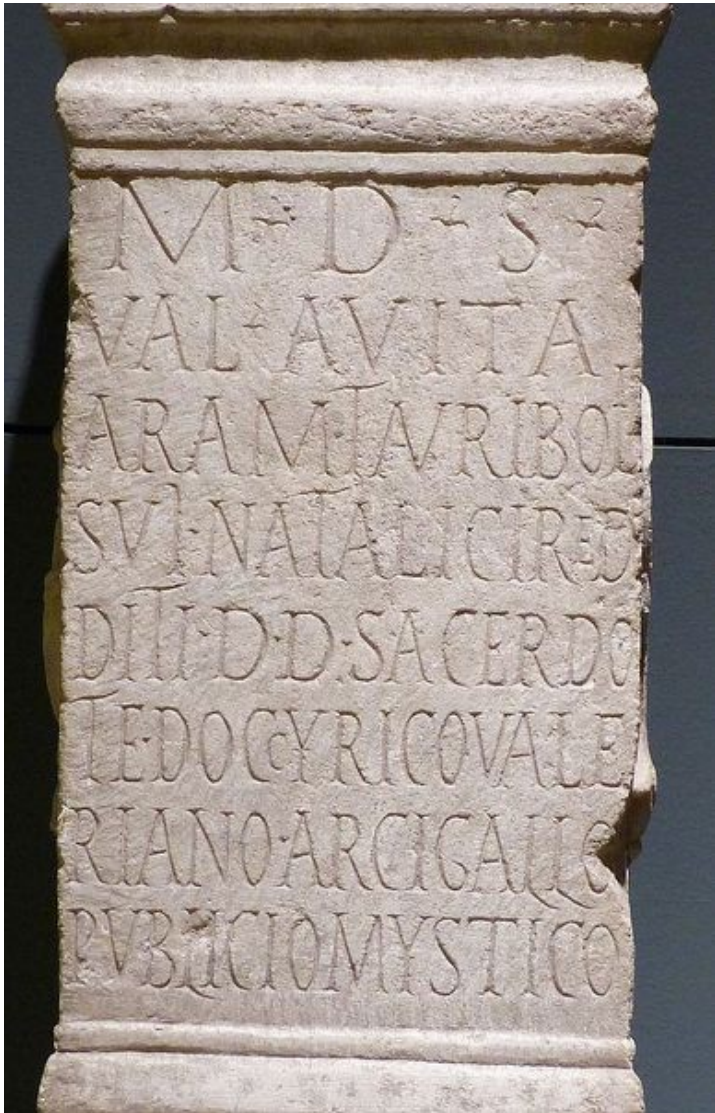

CIL 06, 00505

*M(atrici) d(eum) M(agnae) I(daeae) et
Attinis / L(ucius) Cornelius Scipio
Or<f=E>itus / v(ir) c(larissimus) augur
taurobolium / sive criobolium fecit / die
III Kal(endas) Mart(ias) / Tusco et
Anullino co(n)ss(ulibus)*

*Velké Idské Matce bohů a Attovi / Lucius
Cornelius Scipio ... / velmi slavný muž a
augur, taurobolium / nebo criobolium
provedl / 4. dne před březnovými
Kalendami / za konsulátu Tusca a
Anullina. (295 n.l., Řím)*

Epigrafické památky

CIL 02, 05260

*M(atri) d(eum) s(acrum) / Val(eria) Avita /
aram tauriboli(i) / sui natalici red/diti
d(onum) d(edit) sacerdo/te Doccyrico
Vale/riano arc(h)igallo / Publicio Mystico*

*Matce bohů obět' / Valeria Avita / oltář na
taurobolium / za navrácení svého ? /
darem věnovala když / byl knězem
Doccyricus Valerianus a archigallem /
Publicius Mysticus.*

(Merida / Emerita, Hispania)

Epigrafické památky

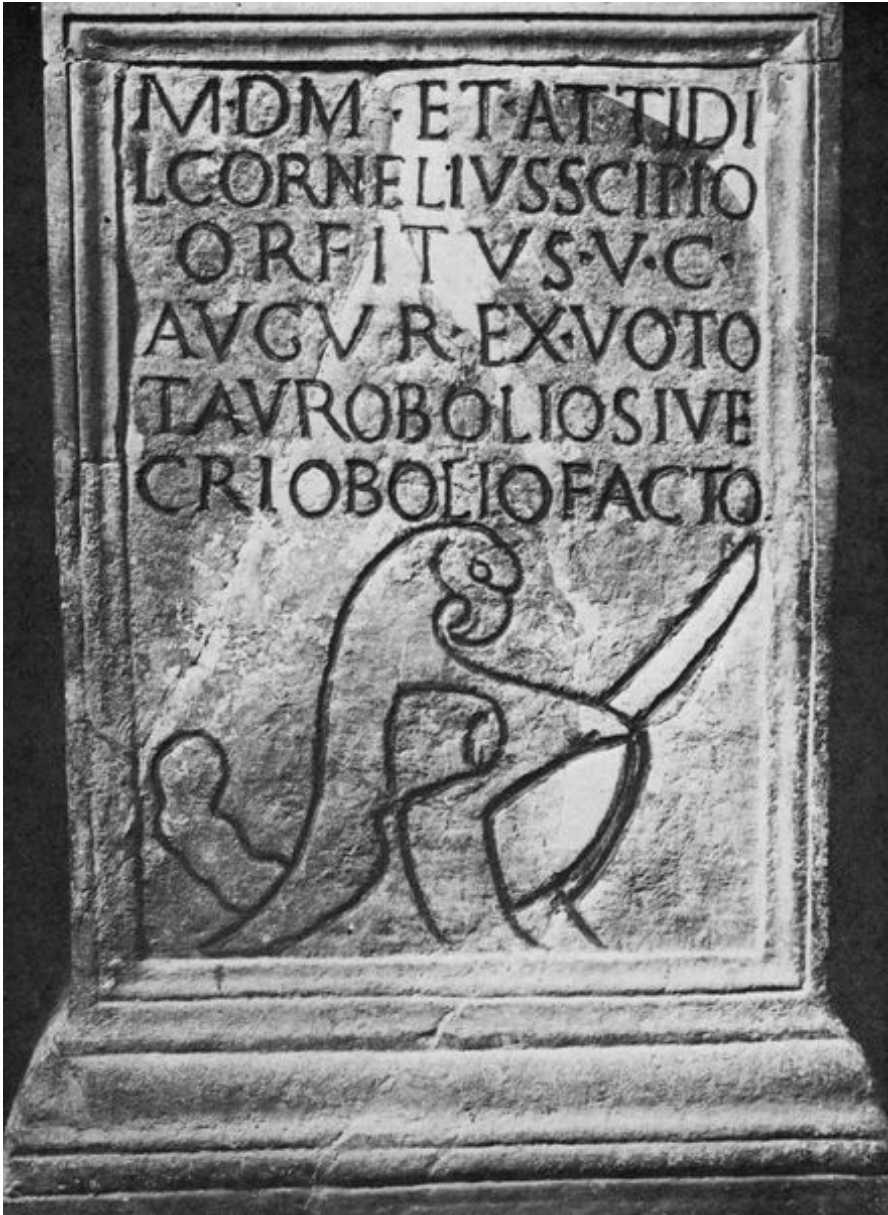
CIL 05, 00520

*M(atri) d(eum) M(agnae) / in
memor(iam) / Usiae L(uci) fil(iae) /
Tertullinae / sacerdotis divarum / matris
suae / Sex(tus) Appuleius Marcellu(s) /
d(onum) d(edit)*

*Velké Matce bohů / na památku / Usie
Tertulliny, dcery Lucia / kněžky bohyň /
své matky / darem dal / Sextus Appuleius
Marcellus*

(Trieste / Tergeste)

Epigrafické památky

CIL 06, 00506

M(atri) d(eum) M(agnae) et Attidi /

L(ucius) Cornelius Scipio / Orfitus v(ir)

c(larissimus) / augur ex voto / taurobolio

sive / criobolio facto

Velké Matce bohů a Attidovi / Lucius

Cornelius Scipio / Orfitus velice slavný

muž / augur dal za splnění slibu / po

vykonání taurobolia / nebo criobolia

(Trieste / Tergeste)

Situace z hlediska mysterijních kultů, Bakchanálie

Kult Kybelé byl prvním východním a mysterijním kultem přijatým v Římě. Velmi brzy byl tento kult následován řeckým kultem Dionýsa / Bakcha, proti jehož nočním divokým slavnostem – bakchanáliím roku 186 př. n. l. vydal senát známé *senatus consultum de bacchanalibus* – senátní usnesení o bakchanáliích, které výrazně omezovalo tento rovněž orientální kult. Tímto usnesením se zakazovalo konání bakchanálií, pokud jejich konání nebylo výslovně povoleno senátem.

Kult Dionýsa není původně řecký. Dionysus je zmíněn již na deskách v Mykénském lineárním písmu B a byl znám Homérovi. Nicméně jeho původ je neznámý a předpokládá se, že není indoevropský. V Řecku se jeho kult nejvíce projevoval nočními orgiemi (orgia), které popsal Euripides v Bakchantkách a jiní autoři.

Nezasvěcení byli vyloučeni z obřadů. Ženy, zvané Menády, pod vedením zženštilého kněze extaticky tančily za zvuků píšťal a tamburín. Za divokého sténání, pod vlivem vína a vytržení z hudby a tancování se dostávaly na hranici šílenství, které bylo předmětem celého obřadu.

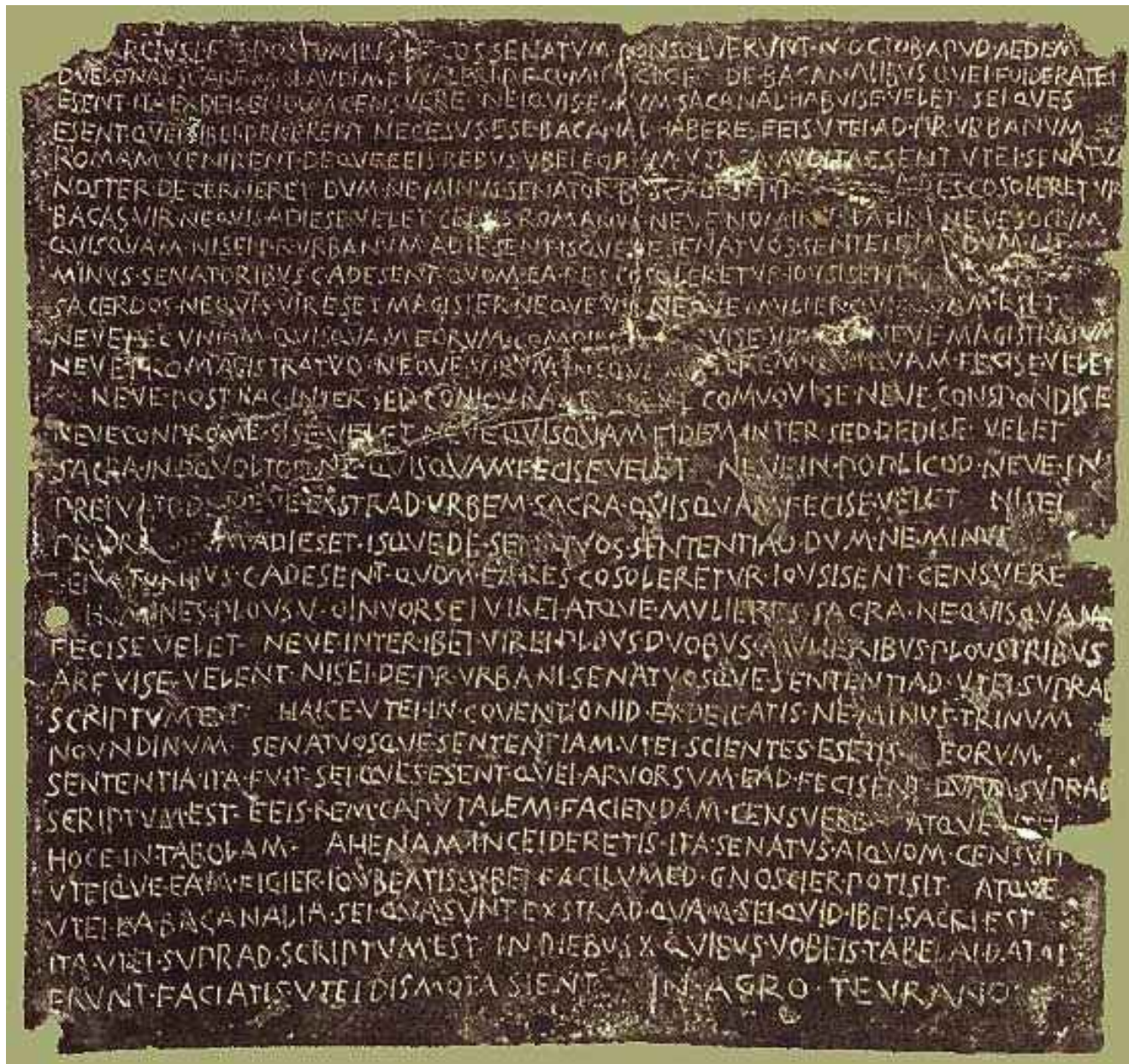
Situace z hlediska mysterijních kultů, Bakchanálie

I kult Dionýsa je fryžského původu a trvalo dlouho, než se Řekové s kultem Dionýsa vyrovnali a přizpůsobili jej do stravitelné podoby. Podle mýtu se měl Dionýsos, kterému odmítli vstup do města, pomstít tak, že přivedl ženy k šílenství, pod jehož vlivem rozsápaly krále i s jeho rodinou.

Livius ve své 39. knize popisuje příchod Bakchova kultu do Říma z Etrurie a rázný odpor senátu proti tomuto kultu, který byl vnímán jako protistátní. S vydáním senátního rozhodnutí, které vesměs zakázalo konání bakchanálií, souviselo i pověření konsulů a dalších úředníků vyšetřováním všech možných účastníků bakchanálií. Mělo se jednat podle Livia o noční setkávání, kde se konaly všechny možné neřesti a rozkoše od znásilňování a různých sexuálních zločinů přes podvody, plánování vražd, majetkových zločinů i možné protistátní činnosti. Zasněcování měli být mladí lidé obou pohlaví mladší 20 let, poté nuceni či manipulováni k různým zločinům.

Následovalo vyšetřování a pátrání po kněžích a odpovědných vůdcích tohoto spiknutí. Jak popisuje Livius, mnozí raději zvolili sebevraždu. Po potlačení tento kult přežíval ve skromné míře v jižní Itálii.

Senatus consultum de bacchanalibus – 186 př. n. l.

Situace z hlediska mysterijních kultů

Od přelomu 3. a 2. stol. př. n. l. byl do římského státního náboženství přijat kult bohyně Kybelé, Velké Matky bohů. Roku 186 př. n. l. vydal senát rozhodnutí proti bakchanáliím a potlačil dionýsovský kult. Od 1. stol. př. n. l. a hlavně během doby císařské přicházejí do Říma další východní a mysterijní kulty, které si získaly velkou popularitu. Jednalo se o univerzální helénistickou podobu kultu Isidy z Egypta, dále o kult boha Mithry, který do Říma urazil dlouhou cestu až z indoíránské oblasti. O těchto kultech si povíme v dalších hodinách.

Děkuji za pozornost.